

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ—ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1931

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",—ΠΕΣΜΑΤΖΟΓΛΟΥ, 8^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΕΛΛΗΝΕΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ (*)

1849—1896

Μόλις τελείωσε τή σχολή τής Χάλκης, πέταξε τὰ ράσα. Είχε πικρὴ ἐντελῶς συνειδητοποιήσει πόσο τὸ περιοριστικὸ τῆς σκέψεως καὶ τῆς ζωῆς ἱερτικὸ ἐπάγγελμα τοῦ εἶταν ξένο κι' ἀποκρουστικόν. Ἡ ἀνάγκη νὰ μὴν κατεδικάζη τὸν ἑαυτὸ του σ' ἕναν ὀλοκληρωτικὸ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ θάνατο εἶταν τόσο ἐπιτακτικὴ, ὥστε γιὰ μιὰ φορὰ τόλμησε νὰ προβῆ καὶ σὲ μιὰ ἐπικρασιατικὴ πράξη.

Ὁ Γεώργιος Ζακρίφης τὸν ἐξίειλε στὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγράφηκε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ παρουσίασε στὸ Βουτσινικο Διαγωνισμὸ τοῦ 1874 τὸν «Κόδρος», ἕνα ἐπικὸ ποίημα ἄμεσα ἐπιρροαζόμενο ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Σούτζου. Μὴ ἦ ρητορικότητά του εἶταν κάπως συγκρατημένη, ἢ σύνθεσή του ὄχι ὑπερβολικὰ χαλαρή, ὁ στίχος τοῦ ὀρθός. Οἱ κριταὶ τοῦ διαγωνισμοῦ, πού ἦσαν συνειθισμένοι νὰ διαβάζουν ἀτελεύτητες ἀνοησίες καὶ πού εἶχαν κ' ἐλάχιστες αἰσθητικὰς ἀξιότητες, δὲν εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ πολλὰ προσόντα γιὰ νὰ θαμπωθοῦν. Ἐνθουσιασθηκαὶν μὲ τὴν ἀφρογὴ καθρεφύουσα καὶ βράδευσαν τὸν «Κόδρος» μὲ ζωηρότατους ἐπαινούς. Ἡ βράδευση αὐτὴ ἑνὸς ἀγνώστου νέου προκάλεσε συζητήσεις. Ὁ Βιζυηνός, τοῦ ὁποίου ἡ εὐκισθησιὰ πικραίνεταν καὶ προσβαλλόταν πολὺ εὐκόλα ἀπὸ κάθε ἀντίδραση, ἀπήντησε μ' ἕνα στυρικὸ ποίημα πού δημιούργησε γύρω του μιὰ ἀτμόσφαιρα ἐχθρότητας.

Δὲν τὸν ἱκανοποιοῦσε καὶ τὸ ἀθηναϊκὸ Πανεπιστήμιον καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο, μὲ τὴ

συνδρομὴ πάντα τοῦ Ζακρίφου, ἔφυγε στὴ Γερμανία, ὅπου ἔγινε τέλεια κάτοχος τῆς γερμανικῆς γλώσσας καὶ παρηκολούθησε γιὰ ἀρκετὰ χρόνια στὰ κυριώτερα Πανεπιστήμια διαφόρων πόλεων μαθήματα φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας. Γνώρισε ἀπὸ κοντὰ ἀρκετοὺς μεγάλους γερμανοὺς σοφοὺς κι' ἐπιστήμονες, καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς τὸν συμπάθησαν καὶ τὸν ἐξετίμησαν. Ἐλάχιστοι Ἕλληνες συγγραφεῖς ἀπέκτησαν μιὰ μόρφωση τόσο πλούσια καὶ τόσο γερὰ θεμελιωμένη ὡς τὴ δική του. Ἀπὸ τὴ Γερμανία, τὸ 1876, ἔστειλε στὸ Βουτσινικο Διαγωνισμὸ καὶ μιὰ δεύτερη συλλογὴ στίχων «*Ἄρες, Μάρες, Κουκουνάρες*», πού κι' αὐτὴ βραβεύθηκε καὶ στὴν ὁποία ἔδωκε, ὕστερα ἀπὸ τὴ βράδευση, τὸν ἐπίσημο κι' ἀριστοκρατικὸ τίτλο: «*Βοσπορίδες Ἀῦραι*». Ἡ συλλογὴ ὅμως αὐτὴ, ὅπως ἄλλωστε κι' ὁ «Κόδρος», δὲν τυπώθηκε ποτέ. Ὁ Βιζυηνός ζητοῦσε μάταια συνδρομητὰς γιὰ νὰ ἐκδώσῃ τὰ ἔργα του. Ὁ κόσμος, ὁ λίγος κόσμος πού παρακολουθοῦσε τὴ λογοτεχνία, τὸν ἐκτιμοῦσε, ἀλλὰ ψυχρά. Ὁ Βιζυηνός ποτὲ δὲν ἀγκιπήθηκε. Δὲν εἶταν ρωμαντικὸς γιὰ νὰ ἐπωφεληθῆ τῆς ρωμαντικῆς μανίας, κι' ἀργότερα, ὅταν διαπίστωσε τὴν προσωπικότητά του, οἱ παραχωρήσεις του πρὸς τὴ λόγια σχολή, οἱ ἐπιφυλάξεις του καὶ οἱ ἐνδοιασμοὶ του, ἐμπόδισαν τοὺς νέους ν' ἀντιληφθοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ ἔργου του καὶ νὰ ἐνθουσιασθοῦν.

Ἀπὸ τὰ λίγα ὅμως ποιήματα πού δημοσιεύθηκαν μέσα στὴν ἐκθεσὴ τῶν κριτῶν τοῦ διαγωνισμοῦ, μπορεῖ κανεὶς νὰ σχηματίσῃ τὴ γνώμη ὅτι στίς «*Βοσπορίδες Ἀῦ-*

(*) Συνάχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον

ρες» είχε ακόμα πολύ λίγο προσδεύσει από τὸν «Κόδρος», ὅτι ἡ ἀτομικὴ του νότα ξεχώριζε ἀκόμα μόνον πολὺ ἀμυδρά, κι' ὅτι ἡ συλλογὴ αὐτὴ θὰ ἐνδιέφερε μονάχα σὰν ἓνα δοκουμεντό γιὰ τὴ μελέτη ὅλης τῆς ἐξελίξεώς του.

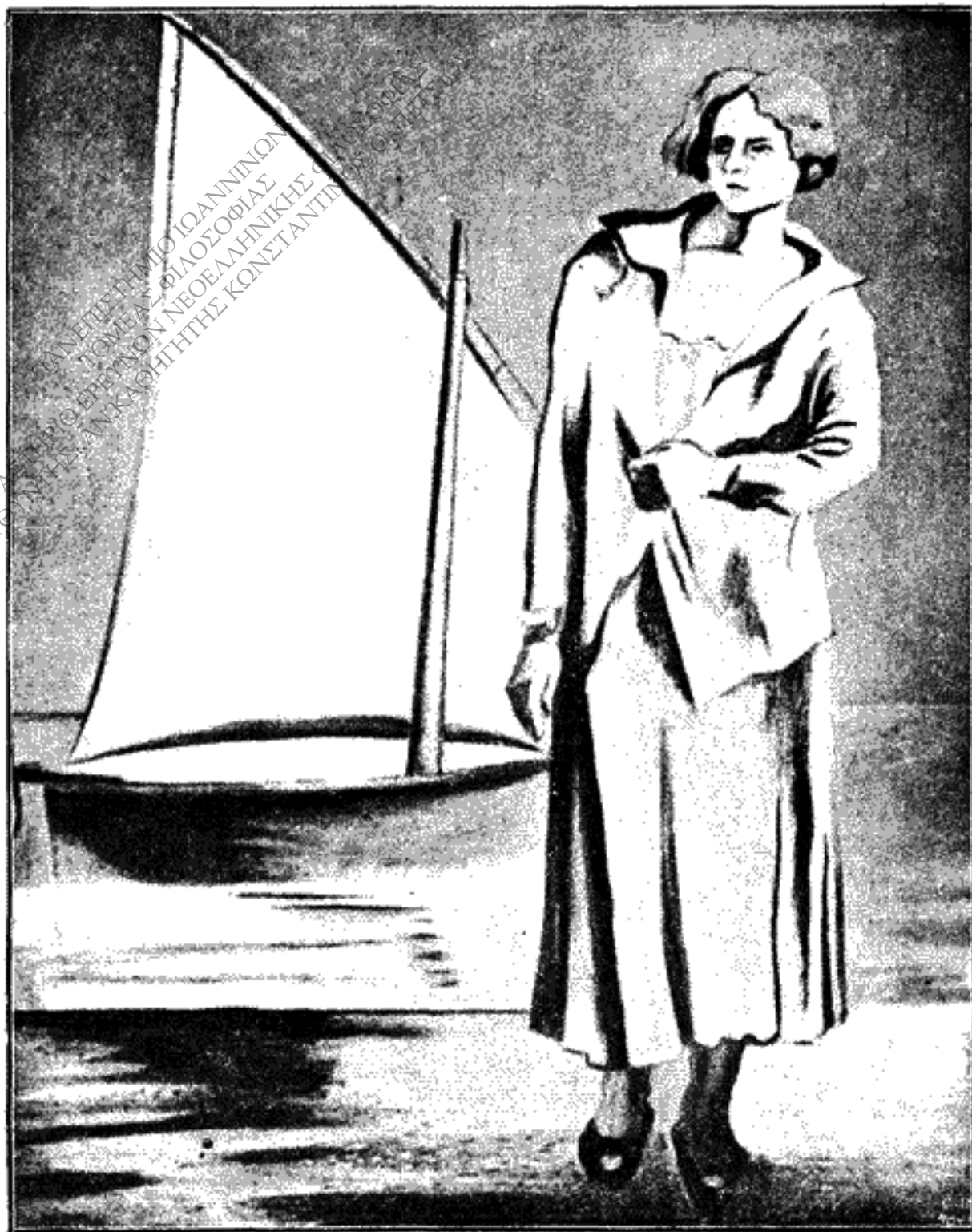
Τὸ 1880 πέρασε λαμπρὰ τὶς διδακτορικές του ἐξετάσεις καὶ γύρισε στὰς Ἀθήνας, γιὰ νὰ ξαναφύγη πάλι καὶ νὰ ταξιδέψῃ στὴ Γαλλία καὶ στὴν Ἀγγλία. Στὸ Παρίσι μετέφρασε μόνος του γαλλικὰ τὸ διήγημά του *Τὸ ἀμάρτημα τῆς Μιριός μου*, καὶ ἡ «Nouvelle Revue», τὸ περιοδικὸ πὸ διηύθυνε ἡ Juliette Adam, τοῦ τὸ δημοσίευσε. Ἀργότερα δημοσίευσαν καὶ γερμανικὰ περιοδικὰ ποιήματά του, τὰ ὁποῖα κρίθηκαν μ' εὐμένεια. Αὐτὸ δὲν σημαίνει φυσικὰ ὅτι ἀπέκτησε, κι' οὔτε ὅτι τὸ ταλέντο του μπορούσε νὰ τοῦ προσκομίσῃ, μιὰ διεθνή φήμη· ἀλλ' ὅπωςδὴποτε δὲν πέρασε ἐντελῶς ἀπαρατήρητος. Τὸ 1884, στὸ Λονδίνο, χάρις καὶ πάλι στὴ γενναιοδωρὶα τοῦ Ζαρίφη, κατόρθωσε ἐπὶ τέλους νὰ τυπώσῃ ἓνα βιβλίο, τὴν ποιητικὴ του συλλογὴ *Ἀεθίδες Αὔραι* ὅπου ἐκδηλώνεται πιά ὄριμο τὸ ταλέντο του καὶ πὸ εἶναι, μαζί μὲ τὰ διηγήματά του, τὸ ἔργο του πὸ τὸν ἀντιπροσωπεύει.

Οἱ *Ἀεθίδες Αὔραι* δὲν ἄρσαν στὰς Ἀθήνας. Κλόνιζαν πάρα πολὺ τὶς ἀναγνωστικὲς συνήθειες τοῦ κοινοῦ καὶ τῶν ἐπίσημων κριτικῶν. Οἱ κριτικοὶ ἀναγνώριζαν στὴ συλλογὴ αὐτὴ κάποια ἀξία, ἀλλ' ἐκφράσανε προπάντων ἐπιφυλάξεις. Οἱ νέοι περίμεναν τὸ γλωσσικὸ ἀναμορφωτὴ, ζητοῦσαν πολὺ περισσότερο τὴ μορφικὴ ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴ ἀλλαγὴ, πρόσεξαν βέβαια τὴν ἰδιορρυθμίαν τῶν ποιημάτων, καὶ τὴν πρωτοτυπία τῶν διηγημάτων, ἀλλ' ἔμειναν ἀπαθεῖς. Ὁ Βιζυηνός ὑπέστη τὴν ἀπομόνωση ὅλων ἐκείνων πὸ διστάζουν κι' ἀμφιταλαντεύονται, πὸ προσφεύγουν σὲ συμβιβασμούς, πὸ ξεπερνοῦν τὴν ἐποχὴ τους ἐνῶ σύγχρονα μένουν καὶ πίσω τῆς, πὸ δὲν τολμοῦν νὰ καθορίσουν τὴν κατεύθυνσή τους.

Ὅταν γύρισε στὰς Ἀθήνας, οἱ φιλολογικοὶ κύκλοι τὸν ὑπεδέχθησαν σχεδὸν μὲ ἀδιαφορία. Δὲν τοῦ εἰδείξαν σχεδὸν τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἀνοχή. Τὸν τοποθετοῦσαν ἀνάμεσα στοὺς μέτριους πὸ δὲν μπορεῖ κανεὶς βέβαια νὰ τοὺς ἀγνοήσῃ ἐντελῶς, ἀλλ' εἰ ὅποιοι δὲν ἀξίζουν καὶ νὰ προκαλέσουν ἰδιαίτερο

ἐνδιαφέρον. Δὲν παρουσιάσθηκε κανένας χορηγὸς γιὰ νὰ ἐκδώσῃ τὰ ἔργα του τὰ νεανικὰ πὸ ἔμεναν ἀκόμα ἀτύπωτα, καὶ τὰ μελλοντικά πὸ κυσοφοροῦσε μέσα στὸ νοῦ του. Μόνον τὸ περιοδικὸ «Ἔστια» δέχθηκε νὰ δημοσιεῖ τακτικὰ τὶς μελέτες του καὶ τὰ διηγήματά του, καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ νέα του ποιήματα, κ' ἐπέμενε μ' ἓνα σθένος, πὸ τὴν τιμὰ στὴν ἀπόφασή τῆς αὐτῆς, ἂν καὶ λάμβαναν ἀπειρες προφορικὲς κ' ἔγγραφες διαμαρτυρίες, γιὰτὶ φιλοξενοῦσε τέτοιες ἀηδίες! Ἡ ἐντελῶς τυπικὴ ἀναγνώριση τῶν φιλολογικῶν κύκλων, ἡ ὁποία συνοδεύεταν ἀπὸ τοὺς μορφισμοὺς καὶ τὶς δογματικὲς καταδίκες τοῦ κοινοῦ, δὲν μπορούσε παρὰ ν' ἀπογοητεύσῃ πικρότατα τὸ Βιζυηνό. Εἶχε συνείδηση τῆς ἀξίας του, τοῦ κάτι καινούριου καὶ σημαντικοῦ πὸ προσέφερε. Εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ ταλέντο του καὶ ἡ λαμπρὴ του αἰσθητικὴ, λογοτεχνικὴ καὶ φιλοσοφικὴ μορφωση ὄφειλαν νὰ τοῦ ἐξασφαλίσουν τὸ γενικὸ θαυμασμὸ καὶ μιὰ ἐντελῶς ἐξαιρετικὴ θέση ἀνάμεσα στοὺς λογοτέχνες. Κυριεύθηκε ἀπὸ μιὰ θανάσιμη ἀδημονία καὶ μελαγχολία, ἀπὸ τὸ συναίσθημα ὅτι ἡ ζωὴ του εἶταν μιὰ χρεωκοπία. Ἄρχισε νὰ γράφῃ πιά μόνον σπάνια. Σὲ τί εἶχαν ὠφελήσῃ τόσες ἰκανότητες, τόσες σπουδές, τόσα ταξίδια, ἡ δημιουργικὴ του ὁρμή; Ἀνέβλυσε ἀπὸ μέσα του μιὰ ἐντονη νοσταλγία γιὰ ἡρεμία, γιὰ τὸ χωριὸ του, μιὰ διάθεση ἐπιστροφῆς. Τὰ τελευταία του τραγούδια περιστρέφονται σχεδὸν ὅλα γύρω ἀπὸ τὸ μοτίβο τοῦ πόνου τοῦ ξενιτεμένου. Ἄν εἶχε βρῆ στὰς Ἀθήνας μιὰ θερμὴ ἀτιμόσφαιρα, θὰ εἶχε λιγότερο ἐξιδανικεύσει τὸ χωριὸ του, «τὸ ἄμορφο χωριὸ του» ὅπως τὸ λέει.

Ἴσως νὰ πρέπη ν' ἀποδοθῇ σ' αὐτὴν τὴν παραγνώρισή του, τὴν ἐποχὴ πὸ τὸ ὄριμο πιά ταλέντο του εἶταν ἔτοιμον' ἀποδώσῃ τοὺς πιδὸ ζουμεροὺς καρπούς του, ἡ ὀλιγογραφία του καὶ ἡ προσκόλλησή του στὰ χωριάτικα θέματα. Βέβαια, ἂν εἶχε γυρίσει στὸ χωριὸ του, ἡ ρηχότητα, τὸ μονότονο, καὶ τὸ πρωτόγονο τῆς χωριάτικης ζωῆς θὰ τὸν εἶχαν ἀνυπόφορα ἐκνευρίσει καὶ στενοχωρήσει, θὰ εἶχε αἰσθανθῆ καὶ ἐκεῖ τὸν ἑαυτὸ του φριχτὰ δυστυχημένο, καὶ θὰ εἶχε ἐπιθυμήσει μιὰ φυγὴ πρὸς τὰ πιά πολιτισμένα περιβάλλοντα. Ἀλλ' ἡ ζωὴ μέσα στὰς Ἀθήνας, πὸ τοῦ εἶχε δεχθῆ παγερῆ κι' ἀφιλόξενη, τὸν συνέδενε ψυχικὰ ὀ-

ALBERTO MIGNELLI

Η ΑΝΑΜΟΝΗ

λοένα πληκτικότερα με τόν τόπο τῆς καταγωγῆς του καί τῶν παιδικῶν του ἀναμνήσεων. Ἐντωμεταξὺ εἶχε πεθάνει κι' ὁ Γεώργιος Ζαρίφης καί, γιά πρώτη φορά στή ζωή του, ὁ Βιζυηνός γνῶριζε καί τίς οικονομικῆς στενοχώριες, τίς καθημερινῆς στερήσεις. Ζήτησε νά διορισθῆ καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου' εἶχε δλα τὰ προσόντα, αἰσθανότανε τόν ἑαυτό του

ἱκανὸ νά διδάξῃ καλύτερα ἀπὸ πολλοὺς διορισμένους καθηγητάς, καί εἶχε κι' ἀπειροζήλο νά ἐργασθῆ. Δέν τὸ ἐπέτυχε. Δέν διορίσθηκε οὔτε καί καθηγητής Γυμνασίου, δηλαδή σὲ μιὰ θέση πολὺ κατώτερη, τῆς ἀξίας του. Ἀναγκάσθηκε νά δεχθῆ μιὰ ἀσήμαντη καί κακοπληρωμένη θέση καθηγητοῦ τῆς δραματολογίας καί τῆς αἰσθητικῆς στὸ Ὁδείο Ἀθηνῶν.

Ἡ δυσφορία, ἡ ἀπογοήτευσή του ἔρθησαν σ' ἓνα σημεῖο ἀπογνώσεως. Κ' ἐξαφνα ἄρχισε νὰ διηγῆται γιὰ ἓνα μετῴλιτο τὸ ὁποῖο θὰ τοῦ ἔφερνε τεράστια κέρδη, γιὰ ἓνα πεντάμορφο κορίτσι μὲ τὸ ὁποῖο εἶχε ἀρραβωνιασθῆ. Ἐκδηλώνονταν τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς τρέλλας, ἡ ὁποία ἐπέδρασε λίγο ἀργότερα νὰ ἐγκλεισθῆ στὸ Δρομοκαῖτειο, ὅπου ἔζησε τέσσερα ἀκόμα χρόνια, ψυχικὰ πεθαμένος, κι' ὅπου πέθανε στίς 16 Ἀπριλίου 1896.

Μερικοὶ βιογράφοι του θέλησαν ν' ἀποδώσουν τὸ τραγικὸ αὐτὸ τέλος στὸν ψυχικὸ κλονισμό πού εἶχε προκαλέσῃ ἢ παραγνώρισή του, ἄλλοι σ' ἓναν ἄτυχο ἔρωτα. Ἄς εἰμαστέ πεζότεροι. Οἱ αἰτίες αὐτὲς ἐπιταχύνουν ἴσως τὴν ἐκδήλωσιν τῆς τρέλλας, γονιμοποιοῦν τὸ σπῆρο, δὲν ἀρκοῦν ὁμοῦς μόνες τους, προπάντων ἢ πρῶτη, ὅσο κι' ἂν τυραννοῦν, γιὰ νὰ τρελλαθῆ ἓνας ἄνθρωπος. Εἶναι μάλιστα πιθανὸν νὰ συνέβῃ τὸ ἐναντίον. Ἡ προδιάθεσις στὴν τρέλλα πού εἶχε μέσα του, τοῦ μεγαλοποίησε τὴ σημασία τῆς γύρω του ἀντιδράσεως, τὸν ἐμπόδισε νὰ τὴν ἀντιμετωπίσῃ μὲ κάποια γαλήνια ἀδιαφορία καὶ ψυχραιμία, νὰ παλέψῃ ἀτάραχος γιὰ τὴν ἐπιβολή του, δυνάμωσε τὴ νευρικότητα, τὴ μελαγχολία καὶ τὴ δυστυχία του. Ὅσο γιὰ τὸν ἄτυχο ἔρωτα, καμμιά βιογραφία δὲν ἐπιμένει σ' αὐτὴ τὴν ἐκδοχή, δὲν διηγίεται λεπτομέρειες αὐτοῦ τοῦ ἔρωτα, πού βέβαια θὰ ἦσαν γνωστές, ἂν ὁ Βιζυηνὸς τὸν εἶχε πραγματικὰ αἰσθανθῆ. Σήμερα, πού ἡ ἐπιστήμη ἀπέδειξε ὅτι καμμιά ἀρρώστεια δὲ φέρνει τὸ στίγμα τῆς ντροπῆς, δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχει λόγος ν' ἀποκρύβεται ὅτι ὁ Βιζυηνὸς ἔπαθε ἀπὸ προῖοῦσα γενικὴ παράλυσις, τὴν ὁποῖαν ἀπεκόμισε ἀπὸ κάποιαν ἄτυχη συνάντησις καὶ περιπέτεια.

Στὸ Δρομοκαῖτειο, σὲ στιγμὲς φωτεινῶν διαλείψεων, ἔγραψε ἀκόμα, ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἀνισόρροπους στίχους καὶ σὲ λογαριασμοὺς τοῦ «μεταλλείου» του, καὶ μερικὰ ποιήματα πού εἶναι πᾶσι μουσικὰ, τὰ πᾶσι συγκλονιστικά, τὰ πᾶσι ἀγνά λυρικά του τραγοῦδια. Ἄλλ' ἢ κατάστασή του ὁλοένα χειροτέρευε, κι' ἀπλωσε στὸ νοῦ του, πρὶν νεκρωθῆ καὶ τὸ σῶμα του, ἓνα πυκνὸ, ἀπόλυτο κι' ὀριστικὸ σκοτάδι.

Ἡ ἀρρώστεια αὐτὴ τοῦ Βιζυηνοῦ, πού τὸν ἀρπαξε στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του, στέρησε

τὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνία ἀπὸ πολύτιμα ἔργα. Μερικοὶ συγγραφεῖς μποροῦν νὰ πεθάνουν νέοι καὶ νὰ μὴν ἀφήνουν κενό· ἔχουν δώσει τὸ οὐσιαστικώτερο τοῦ ἐσωτερικοῦ τους κόσμου. Ὁ Βιζυηνὸς εἶταν στὰ πρῶτα σκαλιὰ τῆς ἀνόδου του· τὸ ἔργο του ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι συμπληρωμένο. Δὲν χρειάζεται νὰ ἔχη κανεὶς ἐξαιρετικὴ κριτικὴ ὀξύδερκεια, γιὰ ν' ἀντιληφθῆ ὅτι ὁ Βιζυηνὸς δὲν ὀλοκλήρωσε τὸν ἑαυτό του, ὅτι τὸ ἔργο του, παρ' ὅλη τὴν ἀξία του, ἔμεινε κατώτερο ἀπὸ κείνο πού μποροῦσε νὰ γράψῃ, καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴν πιστέψωμε ὅτι, ἂν ἡ υἱεία του τοῦ εἶχε ἐπιτρέψῃ, θὰ εἶχε ἀκόμα πολὺ ἐξιλιχθῆ, κι' ὅτι θὰ εἶχε κατορθώσει, παρ' ὅλο τὸ ἄγονο περιβάλλον, νὰ ὑπερικήσῃ ἀρκετὲς ἀπὸ τίς ἀδυναμίες του.

Μόνον λίγοι πιστοὶ φίλοι συνόδεψαν τὴν κηδεῖα του. Ὁ Παλαμᾶς κι' ὁ Ἄρ. Κουρτίδης, ἐκ μέρους τοῦ Θρακικοῦ Συλλόγου, ἐξεφώνησαν στὸ νεκροταφεῖο τὸν ἐπικήδειό του, καὶ στὸν τάφο του ἀκούσθησαν γιὰ πρῶτη ἴσως φορὰ λόγια θερμοῦ κι' ἀνεπιφύλακτου θαυμασμοῦ γιὰ τὸ ἔργο του.

Στὸν λιτό του τάφο χαράχθησαν δυὸ μυστικοὶ σπαρακτικοὶ στίχοι ἀπὸ ἓνα ἀπὸ τὰ λίγα καθαρὰ λυρικά του τραγοῦδια :

Καὶ μονάχα ἀντηχοῦνε στὴ μαύρη σιγή
τὰ πικρά, τὰ πικρά μου τραγοῦδια.

* *

Οἱ λυρικὲς κραυγὲς εἶναι σπάνιες στὸ ποιητικὸ ἔργο του. Τὸ διηγηματογραφικὸ του ἔργο ὑπερέχει τοῦ ποιητικοῦ. Ἡ ἰδιοσυγκρασία του τὸν ἐσπρωχνε πρὸς τὴ στοχαστικότητα, τὴν ψυχολογικὴ ἀνάλυσις, τὴν παρατήρησις. Δὲν εἶταν ἐκστατικός. Εἶχε κ' ἐξαιρετικὰ ἀναπτυγμένη τὴν ὑπερηφάνεια τῶν συνασθημάτων του, εὑρίσκει ἀδιάκριτο τὸ ἀμεσο ξεσκέπασμα τοῦ μυστικοῦ ἐγώ του. Τὸ λέει σ' ἓνα ποίημά του :

Δὲν εἶναι ὁ κόσμος ὅλος ἀπαθής,
τ' ὁμολογῶ αὐτὸ πρὸς ἑπαιδόν του. . .
Μὰ ἔχει τόσαις θλίψεις ὁ καθείς,
πού μόλις καὶ τὸν ἑαυτόν του
ἀδειάζει νὰ παρηγορῆ.
Γι' αὐτὸ τὴ θλίψῃ ὅπου πλημμυρεῖ
ὡς τῆς καρδίας μου τὰ βᾶθη,
κανεὶς, κανεὶς δὲν θὰ τὴν μάθῃ.

(Κρυμμένη θλίψις)

Ἦθελε εὐγενικὰ νὰ σκορπᾶ μόνο τὴν εὐθυμία καὶ τὴ χαρὰ. Ἡ ἀντίληψή του ἔμωζε

αὐτὴ ὀφείλεται ἐπίσης πολὺ καὶ στὴν ἐπιρροὴ τῆς λόγιας φαναριώτικης σχολῆς, τὴν ὁποίαν οὐτε καὶ στίς « Ἀθίδες Αὔρες » ξεπέρασε ποτὲ ἐντελῶς. Ὁ Ἡλίας Τανταλίδης τὸν εἶχε διδάξει πῶς νὰ μετατρέπη σὲ ἀνάλαφρα πνευματώδη παιχνιδίσματα τίς πρὸ ἔκτονος συγκινήσεις του. Ἔτσι ἐξομολογεῖται πολὺ σπάνια. Τὰ ποιήματά του, ὅπου ξεσπᾶνει πρὸς τὸν πόνο του, ἢ νοσταλγία του τοῦ ξενητεμένου γιὰ τὸ χωριὸν του καὶ γιὰ τὴν μητέρα του, ὅπου διακρίνεται, ἢ ὅπου τουλάχιστο νομίζομε ὅτι διακρίνομε, σὰν ἓνα ἀόριστο προαίσθημα τοῦ τραγικοῦ τοῦ τέλους, εἶναι σχετικὰ ἐλάχιστα. Στὰ ἐρωτικά του ποιήματα, καὶ στὰ ποιήματα ὅπου ἀφηγεῖται τὴν ἀπόδρασή του ἀπὸ τὸν κλῆρο, διατηρεῖ πάντα ἓναν τόνο ἐπιπόλαια κοροϊδευτικό. Ἐνα μόνον του ἐρωτικὸν ποίημα εἶναι θερμὸ, μουσικὸ καὶ παλμῶδες, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἔγραψε στὸ Φρενοκομεῖο :

Κι' ἀπὸ τότε ποὺ θρηνω
τὸ ξανθὸ καὶ γαλανό,
τὸ σὺρᾶνιο φῶς μου,
μετεβλήθη ἐντός μου
ὁ ρυθμὸς τοῦ κόσμου.

Μὰ τὰ λίγα ὑποκειμενικά του ποιήματα, καὶ κείνα ἀκόμα ποὺ διαπνέονταν ἀπὸ μιὰ λυρική ἀνάταση, ποὺ δὲν προσπαθοῦν ν' ἀποκρύψουν τίς συγκινήσεις του, ποὺ μεταδίνουν ἔντονα τοὺς παλμούς του, κι' ὡς περιέχουν σποραδικὰ τοὺς ὠραιότερους καὶ μόνους πηγαίους καὶ μουσικούς του στίχους, δὲν εἶναι στὸ σύνολόν τους τ' ἀρτιώτερά του, δὲν φθάνουν ποτὲ σὲ μιὰ χαρακτηριστικὴ πρωτοτυπία, δὲν εἶν' ἐκείνα ποὺ τὸν ἀντιπροσωπεύουν.

Ἡ ἀτομικότητά του ἐκδηλώνεται στὰ βαλλίσματα (ballades), στὸ εἶδος αὐτὸ ποὺ, ὅπως εἶδαμε ἀπὸ τὴν σχετικὴ μελέτη του, τὸν εἶχε βαθύτατα γοητέψει, ποὺ τὸ εἶχε μελετήσει μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ καὶ ποὺ πρῶτος τὸ μετέφερε στὴν Ἑλλάδα. Μὲ τίς ballades μπόρεσε, χωρὶς καὶ νὰ διαρρήξῃ κάθε δεσμὸν μὲ τὴν προπαίδειά του, ἢ ὁποῖα εἶχε ἐνσταλαχθῆ μέσα του καὶ δὲν τὸν ἄφηνε νὰ πετάξῃ ἐλεύθερος πρὸς τίς λυρικές κορφές, νὰ προσθέσῃ μιὰ δική του καινούρια νότα στὴν ἑλληνικὴ ποίηση καὶ νὰ ἐπιδείξῃ τὰ κυριώτερα του χαρίσματα. Ἐφευρίσκει ποικίλους ρυθμούς· προτιμᾷ τὸ μικρὸ ἀλύγιστον στίχον· ὁ δεκαπεντασύλλαβος δὲν εἶχε στὴν ἐποχὴν του ἀκόμα ἀναγνωρισθῆ, μὰ εἶναι πιθανὸν ὅτι

κι' ἂν τὸν εἶχε καλύτερα γνωρίσει, δὲν θὰ τοῦ εἶχε ἀρέσει. Ἀναζητᾷ μορφικὰ ἰδιορρυθμίες. Ὁ στίχος του δὲν εἶναι πάντα τέλεια ἐπιμελημένος, τὸν χαλαρώνουν μερικὲς ἀπροσεξίες καὶ χαλαρότητες, ἀλλ' ἔχει συχνὰ μιὰ μελωδικότητα καὶ κυλᾶ γοργὰ καὶ μὲ χάρη. Ἡ ρίμα του εἶναι πλούσια καὶ εὐηχη, ἢ σύνθετη καὶ ἢ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν βαλλισμάτων του σφιχτοδεμένη καὶ συχνὰ ἀριστουργηματικὴ. Οἱ σκοποὶ (refrains) ἐπανέρχονται μὲ μιὰ γοητευτικὴ ἁρμονία.

Τὸ θρυλικὸ περιεχόμενον τῶν βαλλισμάτων, τὸ ἀνεκμετάλλευτον τοῦ εἶδους αὐτοῦ στὴν Ἑλλάδα, καὶ τὸ ἀδέσμευτόν του ἀπὸ πρότυπα, ἐπέτρεψεν στὸ Βιζυηνὸ νὰ μεταχειρισθῆ σ' αὐτὰ τὰ ποιήματα τὴν δημοτικὴν χωρὶς τύψεις καὶ ἐνδοιασμούς καὶ μὲ μόνον μερικὰς ὀρθογραφικὰς παραχωρήσεις. Βέβαια ἡ δημοτικὴ του εἶναι φτωχὴ καὶ ἀπλαστῆ, δὲν τὴν καλλιέργησε γιὰ νὰ τὴν ὑψώσῃ σὲ λογοτεχνικὴν γλῶσσαν, ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ μπορῆ ἔστω καὶ νὰ συγκριθῆ μὲ τὴν ἀνεπαρκῆ καὶ κάπως ἰδιωματικὴν, ἀλλ' αἰσθητικὴν δημοτικὴν τῶν Ἑφτανήσιων, εἶναι συχνὰ ἀκατάστατη, ἀλλὰ πάντα προσδίνει μιὰ εὐκρίνεια στὰ βαλλίσματα, ἀπὸ τὴν ὁποῖα στεροῦνται πολλὰ ἀπὸ τὰ ὑποκειμενικά του τραγούδια ποὺ εἶναι τὰ περισσότερα γραμμένα στὴν καθαρεύουσα. Τὰ βαλλίσματα ἔχουν ἀναγκαστικὰ ὡς περιεχόμενον ἓνα θέμα, καὶ ὄχι συνχισθήματα· αὐτὸ συμφωνοῦσε ἐντελῶς μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ Βιζυηνοῦ καὶ μὲ τὴν ποιότητα τῆς φαντασίας του, ποὺ εἶταν προπάντων πλαστικὴ καὶ πολὺ λίγο μουσικὴ.

Ἡ χαρακτηριστικὴ ποίηση τοῦ Βιζυηνοῦ εἶναι μιὰ ποίηση ἐγκεφαλικὴ, ὅπως εἶναι καὶ ἡ λόγια ποίηση. Ἀλλ' ἐνῶ ἡ λόγια ἐγκεφαλικὴ ποίηση ἔμεινε ἀνούσια καὶ κούφια, ρητορικὴ καὶ ψευτορωμαντικὴ, ὑπόδουλη στὰ παραγεμίσματα καὶ στίς περιττὰς ἐπαναλήψεις, ὁ Βιζυηνὸς κατόρθωσε, ἀποφεύγοντας τὰ λάθη τῶν καθαρευουσιάνων καὶ γενικὰ κάθε ἀνταισθητικὸν ὀλισθημα, νὰ γίνῃ ἀρκετὰ κύριος τῆς μορφῆς καὶ νὰ δώσῃ τραγούδια μὲ οὐσία. Ἐξύψωσε τὴν λόγια σχολή, τὴν ἔφερε σ' ἓνα καλλιτεχνικὸν ἐπίπεδον, τραγούδησε τὸ κύκνειον ἄσμα τῆς, αἰσιθάνθηκε τὴν ἀνάγκην τῆς εὐκρίνειας καὶ τοῦ καινούριου. Τὸ καινούριον αὐτὸ δὲν τὸ ἀναζήτησε στὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἐμπνεύσθηκε ἀπὸ τὴν λαϊκὴν Μοῦσαν, μὰ ζήτησε νὰ τὴν ξεπεράσῃ.

Ἐπεθύμησε μιὰ τέχνη πολιτισμένη. Τοῦ ἔλειψε δυστυχῶς ἡ λυρική πνοή καὶ λαμπρότητα, κ' ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἕνας ποιητὴς ἐμπνευσμένος, ἕνας μεγάλος ποιητὴς· μὰ εἶναι ἕνας ποιητὴς μὲ προσωπικότητα ποῦ ἔδωσε στὴν ἐποχὴ τοῦ ἑαυτοῦ ἔργο πρωτότυπο καὶ προοδευτικό.

Τὰ βαλλίσματα τοῦ διαίρουνται σὲ δυὸ εἶδη: στὰ ἱστορικά καὶ σὲ κείμενα ποῦ συνθέτουν μύθους γύρω ἀπὸ φυσικά φαινόμενα, ποῦ προσωποποιῶν τὴ φύση. Στὰ πρῶτα παρουσιάζει μὲ γοργότητα καὶ δρασερότητα τὶς γνωστὲς παραδόσεις γιὰ τὸ κτίσιμο τῆς Ἁγίας Σοφίας, γιὰ τὸν τελευταῖο Παλαιολόγο, γιὰ τὰ φάρια τοῦ Μπαλουκλή κτλ. Δὲν προσθέτει τίποτε δικό του στὰ λαϊκὰ αὐτὰ μοῦθα· δὲν τὰ παραλλάζει καθόλου, δὲν ζητεῖ νὰ τ' ἀνανεώσῃ μὲ μιὰ καινούρια προέκταση τοῦ νοήματός τους. Τοῦ ἀρκεῖ νὰ μὴ τὰ ἐπιβαρύνῃ μὲ εὐκολες πατριωτικὲς ρητορικότητες καὶ νὰ τὰ ζωηρέψῃ μὲ τὴ χάρη τοῦ ρυθμοῦ καὶ μὲ τὴν ἀρμονία τῆς μορφῆς. Εἶναι δημιουργικώτερος στὸ δεύτερο εἶδος τῶν βαλλισμάτων του. Καὶ σ' αὐτὰ δὲν ξεπερνᾷ τὶς λαϊκὰς ἀντιλήψεις, τὴν πίστη στὸν καλὸ Θεό, τὶς πραχτικὲς, πρωτόγονες καὶ συνθηματικὲς διαιρέσεις τῶν στοιχείων τῆς φύσεως σὲ καλὰ καὶ κακά, παίξει, δὲν τολμᾷ νὰ εἶναι ἐντελῶς ὁ ἑαυτός του, δὲν ἀφήνει νὰ ἐκδηλωθῇ ὁ δικός του φιλοσοφικός νοῦς, οἱ ἀλληγορίες του δὲν κρύβουν ποτὲ καμμιά βαθιὰ ἔννοια ἢ ἀμφιβολία· μὰ δὲν δανεῖζεται καμμιά ὑπόθεση οὔτε ἀπὸ τὶς νεώτερες, οὔτε ἀπὸ τὶς ἀρχαίες παραδόσεις. Κι' αὐτὸς ἀκόμα ὁ Αἰσωπος, ἡ πηγὴ τῆς μυθολογικῆς ποιήσεως, δὲν τοῦ προσέφερε ἔτσι κανένα θέμα. Ὁ Βιζυηνὸς ἐφευρίσκει μόνος του ἀπλοὺς καὶ νόστιμους ζωηροὺς μύθους, ἔξυπνες προσωποποιήσεις, δίνει ζωὴ στ' ἀπλοῦς νοήματα κ' ἐμφυσᾷ μέσα στὰ τραγούδια του μιὰ ἐντονη δραματικὴ δύναμη, καὶ κάποτε καὶ μιὰ συγχίνηση, πολὺ συκρατημένη, ἕνα λεπτότατο πνεῦμα (humour). Ἡ ὑποδειγματικὴ λιτότητα, ἡ ἀποφυγὴ κάθε ψευτορωμαντικῆς παρεκτροπῆς, ἡ μορφικὴ πρωτοτυπία κι' ὁ γοητευτικὸς ρυθμὸς ἀποκρῦδουν ἀρκετὰ τὴν ἔλλειψη τῆς λυρικῆς ἐξάρσεως, τὴ διδασκτικὴ ἢ ἠθικοπλαστικὴ προέκταση τῶν μύθων, τὴν

κάποια τους πεζότητα. Ἡ ἀναγλυφικὴ πλαστικότητα τῶν προσωποποιήσεων ἀποκρῦδει τὴν ὑπερβολικὰ ἀλληγορικὴ τους ὑπόσταση, τὴν ἀδυναμία τους νὰ ὑψωθοῦν ποτὲ σὲ σύμβολα, καὶ ἐπίσης καὶ τὴν ἄλλη μεγάλη ἀνεπάρκεια τοῦ Βιζυηνοῦ, ἡ ὁποία φανερώνεται καὶ στὸ διηγηματογραφικὸ τοῦ ἔργο, τὴν περιγραφικὴ του ἀνικανότητα. Ὁ Βιζυηνὸς δὲν εἶταν καθόλου ζωγράφος. Ἔβλεπε μέσα στὶς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, εἶχε μιὰ δύναμη δραματοουργοῦ, ἀλλὰ τὰ σχήματα καὶ τὰ χρώματα τοῦ διέφυγαν ἐντελῶς. Στὶς περιγραφὰς του μεταχειρίζεται πάντα συμβατικὰ ἐπίθετα καὶ οἱ εἰκόνες τῆς φύσεως καὶ τῶν πραγμάτων εἶναι ὅλες ἄτονες, ἀνέκφραστες καὶ νεκρὲς.

Στὶς «Ἀτθίδες Αὔρες» ὑπάρχουν κι' ἀρκετὰ ποιήματα γραμμένα, ἔπις τὸ συνείθιζαν στὴν ἐποχὴ του, γιὰ ὀρισμένους περιστάσεις, γιὰ λευκώματα, γιὰ νὰ ἐξυμνήσουν καὶ νὰ κολακέψουν ὀρισμένους ἀνθρώπους. Γιὰ τὰ ποιήματα αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ κανένας λόγος.

Ὁ Βιζυηνὸς, σ' ἕνα μέτριο ποίημα, ποῦ προλογίζει τὶς «Ἀτθίδες Αὔρες», προσδιορίζει ποῖα νομίζει πῶς θὰ εἶναι ἡ θέση του στὴν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Δὲν εἶναι ὁ ἀετὸς ποῦ φθάνει στὰ ὕψη, οὔτε ἡ περιπαθὴς ἀηδὼν,

Ἄλλ' ὅμως ὡς κορυθαλλὸς κατὰ μικρὸν, κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῆς γῆς αἰρόμενος πρὸς τοὺς γλαυκοὺς αἰθέρας εἰς χώραν ἀνανήφουσαν ὡς ἀπὸ λήθαργον μακρὸν, προανακρούσῃ τῶν Μουσῶν τὴν ἰλαρὰν ἀνατολήν καὶ τὰς λαμπρὰς προῦπαντῶ τοῦ μέλλοντος ἡμέρας.

Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἐντελῶς ὀρθός. Ὁ Βιζυηνὸς βλέπει σωστά, δταν λέγῃ ὅτι τραγοῦδησε μέσα στὸ σκοτάδι, ὅτι περιορίσθηκε τὸ ἀνοιγμα καὶ τὸ ἀπλωμα τῶν φτερῶν του· δὲν μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ ὀνομασθῇ ἀκριβῶς ἕνας πρόδρομος. Εἶναι μαζί κάτι λιγώτερο καὶ κάτι περισσότερο. Τὸ ἔμμετρο ἔργο του, παρ' ὅλη τὴν πρωτοτυπία του, παρ' ὅλη τὴν ὑπεροχὴ του ἐπάνω στὴν παραγωγή τῆς ἐποχῆς του, εἶναι πάρα πολὺ ἀδόνιστο ἀπὸ λυρισμὸ, γιὰ νὰ τοῦ ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἀνοίξε ἢ ἀνοίγει δρόμους, ὅτι σημειῶνει ἕνα σταθμὸ, ὅτι προσφέρει τίποτε τὸ ὑποδειγματικὸ. Κινεῖ μόνον ἕνα στατικὸ ἐνδιαφέρον.

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο) **ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ**